

Богаченко М. В.

аспірант

Одеського національного політехнічного університету

Bohachenko M. V.

postgraduate student from

Odesa National Polytechnic University

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ МІСЬКОГО ПАСАЖИРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Анотація. У статті розкрито теоретичні засади формування тарифної політики міського пасажирського транспорту, розкрито поняття «транспортний тариф» та проаналізовано його трактування різними авторами. Визначено зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування тарифної політики міського пасажирського транспорту, переваги та недоліки основних типів тарифних систем.

Ключові слова: тариф, тарифна система, тарифна політика, пасажирські перевезення, ефективність транспортного обслуговування, транспортні моделі обслуговування населення, рівень якості транспортного обслуговування.

Вступ та постановка проблеми. Міський пасажирський транспорт є одним із найважливіших елементів економічного розвитку країни. Без розвинутої мережі пасажирського транспорту – суттєвої частини повсякденного життя населення – неможливо забезпечити сталий розвиток економіки загалом.

Якість міського пасажирського транспорту є ключовим фактором, що визначає ефективність транспортного сектору, а розвиток транспортної інфраструктури сприяє економічному зростанню. Тому більшість розвинених країн виділяють значні суми грошей на підтримку та вдосконалення своєї транспортної інфраструктури. Це також пов'язано із постійно зростаючими потребами пасажирів та з необхідністю оновлення рухомого складу автопарків.

Для підвищення прибутковості послуг міського пасажирського транспорту потрібно формувати попит на ці послуги і, крім цього, організувати роботу міського пасажирського транспорту так, щоб вона відповідала вимогам пасажирів. Під час організації пасажирських перевезень необхідне проведення грамотної тарифної політики, оскільки від неї залежить фінансова стабільність підприємств транспорту.

Для визначення основних проблем у розвитку пасажирського транспорту та надання подальших рекомендацій щодо вдосконалення транспортної інфраструктури виникає необхідність дослідження теоретичних засад формування тарифної політики міського пасажирського транспорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань формування тарифної політики міського пасажирського транспорту присвячені праці як вітчизняних, так і іноземних вчених, серед яких можна виділити праці А.В. Бабака, О.М. Романюка, І.С. Єремєєва, Н.А. Лухманової тощо.

Проте аналіз наукової літератури показав, що в сучасних умовах питання тарифної політики підприємств міського пасажирського транспорту недостатньо розкрито та узагальнено.

Метою статті є дослідження теоретичних засад формування тарифної політики міського пасажирського транспорту, а також уточнення найважливіших факторів впливу на формування тарифної політики підприємств міського пасажирського транспорту.

Відповідно до поставленої мети завданнями цього дослідження є:

1) провести порівняльний аналіз трактування категорії «транспортний тариф»;

2) визначити зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування тарифної політики міського пасажирського транспорту;

3) визначити переваги та недоліки основних типів тарифних систем.

Результати дослідження. Тарифна політика є багатоаспектною категорією, яка безпосередньо пов'язана з відносинами держави і кожної людини, держави і підприємств, різних підприємств одне одним, з міждержавними і міжособистісними відносинами [2].

Відповідно до статі 10 Закону України «Про автомобільний транспорт» [3] тарифна політика на автомобільному транспорті має задовольняти підприємницький інтерес, забезпечувати розвиток автомобільного транспорту, стимулювати впровадження новітніх технологій перевезень, застосування сучасних типів транспортних засобів, а також сприяти вирішенню таких завдань, як збільшення можливостей суб'єктів господарювання щодо забезпечення потреб споживачів у послугах, залучення інвестицій у розвиток автомобільного транспорту та досягнення сталих економічних умов роботи; стимулювання конкуренції та появи нових суб'єктів господарювання, які належать до автомобільного транспорту; забезпечення балансу між платоспроможним попитом на послуги та обсягом витрат на їх надання; забезпечення стабільності, прозорості та прогнозованості тарифів.

Тарифна політика є одним із найважливіших факторів досягнення цілей, оскільки в тарифоутворенні відображаються всі складні економічні проблеми: прогнозування і планування, оцінка ефективності інвестицій, способи відображення поточних витрат, кредитна і податкова політика, ефективність управлінських рішень та інше [2]. Вона повинна забезпечувати безперебійну роботу міського пасажирського транспорту для забезпечення надання повсякденних транспортних послуг, а також захищати інтереси пільгової категорії населення. Загалом тарифна політика повинна бути спрямована на підвищення ефективності транспорту за взаємної роботи державних і міських органів влади, забезпечення інтересів населення та транспортних підприємств.

Однією із основних категорій тарифної політики є тариф. Термін «тариф» означає «лист цін» або «перелік ставок» [4].

Зовнішні фактори впливу на формування тарифної політики міського пасажирського транспорту

№	Опис фактора	Вплив	Заходи щодо зниження негативного впливу
1	2	3	4
I Політичні фактори			
I	1) політична ситуація в країні та відносини з іншими державами, в тому числі участь у міжнародних організаціях; 2) геополітичні зміни; 3) створення конкурентного середовища	– відсутність чіткої позиції щодо напрямку розвитку інфраструктури України на міжнародній арені; – анексія АР Крим та військові дії на території Донецької та Луганської областей – зміна напрямів та скорочення пасажирського потоку (в тому числі туристичного) внаслідок політичної ситуації країни	– розширення співробітництва з міжнародними транспортними компаніями; – впровадження європейських стандартів якості пасажирських перевезень; – розроблення стратегії розвитку інфраструктури країни із залученням міжнародної кооперації
II Економічні фактори			
II	1) рівень інфляції; 2) курси валют; 3) державне регулювання; 4) дотації на перевезення пільгових категорій населення; 5) умови кредитування та лізингу; 6) платоспроможний попит населення; 7) обсяг інвестицій; 8) корупція; 9) розміри національного доходу, що припадає на душу населення; 10) величина тарифу на перевезення	– високі ризики господарської діяльності; – несприятливий інвестиційний клімат; – відсутність компенсації за перевезення пільгових категорій населення; – низький платоспроможний попит не дає змоги встановлювати такий рівень тарифу, який буде повністю компенсувати витрати перевізників. Як наслідок, низька рентабельність перевезень та збитковість транспортних підприємств; – постійні зміни курсу валют впливають на збільшення вартості паливно-мастильних матеріалів, запасних частин тощо, що значно збільшує собівартість перевезень; – високий рівень корупції; – відсутність економічно обґрунтованої методики розрахунку розміру прибутку; – чинна система оподаткування не є ефективною з погляду сприяння проведенню транспортної діяльності	– розроблення та вдосконалення наявних методичних положень щодо компенсування коштів для перевезення пільгових категорій населення; – для підвищення рентабельності перевезень стимулювати попит за допомогою введення системи накопичення та електронної оплати послуг; – вдосконалення методичних положень щодо економічного обґрунтування розрахунку розміру прибутку
III Соціально-культурні фактори			
III	1) рівень життя населення; 2) культура перевезення; 3) ступінь інформатизації населення	– вищезазначені фактори привели до зменшення фінансових можливостей населення; – низька культура перевезень впливає на якість наданих транспортних послуг	– проведення ефективної соціальної політики; – підвищення рівня соціальної захищеності населення; – підвищення якості пасажирських перевезень
IV Технологічні фактори			
IV	Модернізація та оновлення основних засобів автотранспортних підприємств	Через відсутність як власних, так і залучених коштів (через високі ставки кредитування) для транспортної галузі характерний низький рівень оновлення рухомого складу	– створити нові кредитні умови для автотранспортної галузі; – спростити лізингові процедури; – зменшити розмір мита на ввіз та купівлю транспорту з-за кордону
V Правові фактори			
V	Законодавство України, яке регулює діяльність транспорту, в тому числі автомобільного	Складність у регулюванні діяльності автотранспортних підприємств	– удосконалення нормативно-правової бази; – зміни у законодавстві відповідно до міжнародно-правових норм
VI Екологічні фактори			
VI	1) значний вплив автомобільного транспорту на екологічний стан країни; 2) висока енергоємність транспортної галузі	– постійне зростання викидів забруднюючих речовин в атмосферу; – зниження безпеки перевезень	– забезпечення екологічної безпеки; – використання «зелених» технологій та альтернативних видів палива; – посилення законодавства у сфері захисту навколишнього середовища

Транспортний тариф як економічна категорія відображає особливості тарифоутворення підприємств міського пасажирського транспорту, тобто є ціною транспортної послуги.

Відповідно до Методики розрахунку тарифів на послуги пасажирського автомобільного транспорту [5], тариф на автобусних маршрутах загального користування – це вартість разового проїзду одного пасажера у міському сполученні чи вартість перевезення пасажера на один кілометр у приміському, міжміському, міжнародному сполученні.

М.В. Кіндій, Я.В. Малиш розглядають транспортний тариф як ціну за продукцію транспорту, що повинна забезпечувати покриття експлуатаційних витрат та отримання прибутку [6]. І.К. Слижманов визначає транспортний тариф як ціну за переміщення матеріального об'єкта у просторі.

В.О. Єлисеєв у своїх дослідженнях визначає, що тариф (ціна перевезення) являє собою систему ставок, за якими стягується плата за транспортні послуги і які формують доходи транспорту, являючись при цьому транспортними витратами споживача (пасажера); різниця між доходами та витратами формує прибуток транспортних структур, а собівартість перевезень є базою для визначення тарифу [7].

На думку А.Н. Нікітіної, транспортний тариф являє собою ціну, за якою населення сплачує послуги, що надаються автотранспортними підприємствами [8].

Зарубіжні вчені Жан-Поль Родригез та Тео Ноттебум розглядають транспортний тариф як грошову міру того, що пасажир (споживач транспортних послуг) повинен сплатити за надані йому транспортні послуги, при цьому тариф може бути як фіксованим, так і диференційованим залежно від географії, інфраструктури, кордонів тощо [9].

Підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що транспортний тариф – це система цільових ставок або цін, відповідно до яких стягується плата за транспортування пасажирів у межах перевезення.

Під час формування тарифу необхідно враховувати інтереси транспортних підприємств у частині покриття експлуатаційних витрат та отримання прибутку і пасажирів у частині отримання якісних транспортних послуг. Це означає, що транспортні послуги потрібно розглядати з більш широкої позиції. Їх вартість повинна включати не тільки прямі грошові витрати (витрати на паливо-мастільні матеріали, заробітну плату водіїв, амортизацію

тощо), які виникають у процесі перевезення пасажирів, а й витрати часу та витрати, пов'язані з неефективністю надання послуг, дискомфортом та ризиками перевезення пасажирів. Проте їх важко розрахувати, оскільки відсутній єдиний підхід до їх оцінки, а повністю їх оцінити можна тільки після перевезення пасажирів.

Проте трьома основними проблемами пасажирських перевезень залишаються:

- 1) низький економічно обґрунтований рівень тарифу, який повністю не покриває собівартості перевезень та не забезпечує можливості оновлення транспортних засобів;
- 2) недофінансування компенсацій (дотацій) перевезень пільгових категорій населення з боку державних та міських органів у зв'язку з відсутністю коштів;
- 3) низька якість наданих транспортних послуг.

Для оцінки впливу тарифної політики на функціонування підприємств міського пасажирського транспорту був проведений аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на формування тарифної політики міського пасажирського транспорту та зведено отримані результати у таблицях 1–2.

Як було зазначено, тарифна система значно впливає на тарифну політику підприємств міського пасажирського транспорту. Тарифна система – це система, на основі якої відбувається диференціація тарифів на перевезення пасажирів і його регулювання. Розроблення гнучкої тарифної системи значно впливає на поліпшення фінансового стану підприємств міських пасажирських перевезень. Найбільш розповсюдженими [10] є дві тарифні системи: тарифна система залежно від територіальних зон та тарифна система залежно від відстані. Проведемо порівняльний аналіз цих систем та зведемо отримані результати у таблицю 3.

Висновки. За результатами проведеного дослідження було розкрито поняття «транспортний тариф» та проаналізовано трактування цієї категорії різними авторами. З огляду на те, що під час формування тарифу необхідно враховувати інтереси великої кількості учасників, було визначено основні проблеми пасажирських перевезень. Для їх подолання було проаналізовано зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування тарифної політики міського пасажирського транспорту та запропоновані заходи щодо поліпшення негативного впливу. Також було визначено переваги та недоліки основних типів тарифних систем.

Таблиця 2

Внутрішні фактори впливу на формування тарифної політики міського пасажирського транспорту

№	Опис фактора	Характеристика фактора	Заходи щодо поліпшення негативного впливу
1	2	3	4
1	Організаційна структура підприємства	невідповідність організаційної структури стратегії і цілям підприємства	– впровадження сучасних організаційних структур на підприємстві; – оптимізація наявних структур
2	Фінансова стійкість підприємства	автотранспортні підприємства характеризуються низьким рівнем фінансової стійкості	додаткове страхування від фінансових ризиків
3	Структура основних фондів підприємства	для транспортної галузі характерна значна зношеність основних фондів	– техніко-технологічне переоснащення підприємства за рахунок власних коштів та державного фінансування; – підвищення якості обслуговування та ремонту транспортних засобів.
4	Рівень забезпечення підприємства кваліфікованими кадрами	низький рівень заробітної плати в галузі спричиняє дефіцит кваліфікованих кадрів	– перепідготовка працівників і просування їх по службі; – укладення контрактів підприємств із вищими, середніми спеціальними та професійно-технічними навчальними закладами;
5	Тарифна система	відсутність зонування та тарифу за відстанню	– створення системи зонування та гнучкого тарифу для різних зон користування; – створення тарифу, заснованого на часі поїздки

Переваги та недоліки основних типів тарифних систем

Основні типи	Тарифна система залежно від територіальних зон (наприклад, кільцеві зони; зони залежно від площі перевезення; сіткові зони)	Тарифна система залежно від відстані
Важливо врахувати	Для впровадження цієї системи виникає необхідність створення фіксованих кордонів зон перевезення пасажирів	
Переваги	1) прозорі та прості умови розрахунку для перевізників; 2) орієнтовані на пасажирів; 3) можливість створення необхідної кількості зон для перевезення пасажирів; 4) прості у супроводі для операторів та керівників під час контролю для автотранспортних підприємств	1) висока тарифна дохідність; 2) легкість у розрахунку для міських маршрутів; 3) прозорість у підрахунку та контролі кількості пасажирів
Недоліки	1) низька тарифна дохідність, а також залежність від підтипу тарифної системи; 2) ймовірний високий стрибок у тарифі залежно від кордонів зон; регулювання тарифів для «пом'якшення» приводить до небажаної складності; 3) складні у підрахунку та контролі кількості пасажирів.	1) нерівномірність розподілення, оскільки тариф однаковий для проїзду однієї зупинки та цілого маршруту; 2) орієнтовані на перевізника.

Список використаних джерел:

1. Бабій О.М. Вплив тарифної політики на конкурентоспроможність підприємств міського господарства : [кол. монографія в 4 т.] / О.М. Бабій, К.Х. Сербінова; за ред. О.А. Паршиной // Теоретичні та прикладні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств. Т. 4. Дніпропетровськ: Герда, 2013. С. 31–43.
2. Комарова В.В., Некрасова О.И. Тарифная политика и тарифы на рынке грузовых перевозок железнодорожным транспортом. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tarifnaya-politika-i-tarifny-na-rynke-gruzovyh-perevozok-zheleznodorozhnyum-transportom>.
3. Про автомобільний транспорт: Закон України №2344-III від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 22. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>.
4. Етимологічний словник. URL: <https://www.etymonline.com/word/tarn>.
5. Про затвердження Методики розрахунку тарифів на послуги пасажирського автомобільного транспорту: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України №1175 від 17.11.2009 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1146-09>.
6. Кіндій М.В. Чинники та їх вплив на формування тарифів на міжнародні вантажні автомобільні перевезення / М.В. Кіндій, Я.В. Малиш // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. 2014. № 811. С. 156–161.
7. Елисеєв В.А. Тарифообразование как экономическая форма управления в железнодорожно-транспортной логистике. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tarifoobrazovanie-kak-ekonomicheskaya-forma-upravleniya-v-zheleznodorozhno-transportnoy-logistike>.
8. Никитина А.Н. Формирование тарифов на пассажирские перевозки в городе Ростове-на-Дону // Экономика и современный менеджмент: теория и практика: сб. ст. по матер. XVII междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск: СибАК, 2012.
9. Transport Costs (Authors: Dr. Jean-Paul Rodrigue and Dr. Theo Notteboom) [Internet source]. URL: https://transportgeography.org/?page_id=5268.
10. Богаченко М.В. Світовий досвід організації міського пасажирського транспорту / М.В. Богаченко // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». 2017. № 4-1 (43). С. 21–25.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТАРИФНОЙ ПОЛИТИКИ ГОРОДСКОГО ПАССАЖИРСКОГО ТРАНСПОРТА

Аннотация. В статье раскрыты теоретические основы формирования тарифной политики городского пассажирского транспорта, раскрыто понятие «транспортный тариф» и проанализирована трактовка его разными авторами. Определены внешние и внутренние факторы влияния на формирование тарифной политики городского пассажирского транспорта, преимущества и недостатки основных типов тарифных систем.

Ключевые слова: тариф, тарифная система, тарифная политика, пассажирские перевозки, эффективность транспортного обслуживания, транспортные модели обслуживания населения, уровень качества транспортного обслуживания.

THE THEORETICAL ASPECTS OF TARIFF POLICY FORMATION OF PUBLIC PASSENGER TRANSPORT

Summary. This article consists of disclosure theoretical base of the tariff policy of public passenger transport. Discovered the concept of "transport tariff". Analyzed its interpretation by various authors. Determined external and internal factors influencing the formation of tariff policy of public passenger transport and he advantages and disadvantages of the main types of tariff systems.

Key words: tariff, transport system, tariff policy, passenger transportation, efficiency of transport services,, transport model of public services, quality of transport services.